

DOĞAL AFETLERE KARŞI DEVLETİN İLGİSİ VE TERKİN İŞLEMLERİ

Emrullah DAMAR
Sayıştay Uzman Denetçisi

GİRİŞ

Bilindiği gibi 21.05.1998 tarihinde Zonguldak, Bartın, Karabük, Kastamonu, Bolu, Hatay illerinde meydana gelen sel felaketi dolayısıyla can ve mal kaybına uğrayanların bu kayıplarını kısmen veya tamamen telafi amacıyla Bakanlar Kurulu'nca bir dizi karar alınmış, vergi kanunlarının uygulanması açısından ortaya çıkabilecek sorunlarda bu afetten zarar gören mükellefleri rahatlatmak amacıyla Maliye Bakanlığı'nca bir genelge yayımlanmış bulunmaktadır.

Doğal Afetlerle İlgili Bakanlar Kurulu Kararları

31 Mayıs 1998 tarih ve 23358 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan:

98/11127 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (B.K.K.) ile tabii afet nedeniyle hayatını kaybeden, sakat kalan ve fiilen oturduğu konutları veya kullandıkları işyerleri hasar görenlere yapılacak yardımlara ilişkin daha önce çıkarılan 07.12.1995 tarihli ve 95/7750 sayılı B.K.K. değiştirilerek yardımların tutarı dört kat artırılmıştır.

98/11128 sayılı ikinci B.K.K. ile, tabii afet nedeniyle zarar gören çiftçi, esnaf, sanatkâr ve serbet meslek mensubu, sanayi ve ticaret erbabı, menkul ve gayrimenkul malları zarar gören gerçek ve tüzel kişilerin kredi borçlarının ertelenmesi ve bu kişilere yeni kredi açılması hakkında alınan karar yürürlüğe konulmuştur.

Bu kararın bir bölümü tarımsal alanda yer alanlara, diğer bölümü esnaf, sanatkâr, ticaret ve sanayi alanında faaliyet gösterenlere hitap etmektedir.

Buna göre tabii afet nedeniyle tarımsal işletme, tarımsal ürün ve hayvan varlıkları ile menkul, gayrimenkul malları ve işyerleri en az % 40 oranında zarar gördükleri tespit edilenlere T.C. Ziraat Bankası, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) ve T. Tarım Kredi Kooperatiflerine (T.T.K.K.)

olan mevcut borçlarının, ilk yıl anapara ve faiz ödemesiz, müteakip 2 yılda 4 eşit taksitte ödenmek üzere 3 yıl süre ile ertelenmesi öngörülmüştür.

Bunun yanında aynı gerçek ve tüzel kişilere azami bir yıl vadeli işletme kredisi veya ilk yıl anapara ve faiz ödemesiz, azami 5 yıla kadar yatırım kredisi verilmesi, ertelenen ve yeni açılan kredilere cari faizin yarısı oranında faiz uygulanması imkân ve destekleri sağlanmıştır. Ödemesiz dönem sonlarında basit usulle faiz tahakkuku esastır.

Esnaf, sanatkâr, küçük ve ortaboy işletmeler, serbest meslek mensupları ile sanayi ve ticaret erbabına, tabii afet nedeniyle gayrimenkul ve menkul mallarının zarar gördüğü T. Halk Bankası temsilcisinin de yer aldığı il ve ilçe hasar tespit komisyonunca belirlenmesi kaydıyla T. Halk Bankası'nca bazı imkânlar sağlanması öngörülmüştür. Buna göre anılan kesime de; T. Halk Bankası'na olan borçları ilk yıl anapara ve faiz ödemesiz, müteakip 2 yılda 4 eşit taksitte ödenmek üzere 3 yıl süre ile borçlarının ertelenmesi sağlanmıştır.

Yine aynı kesime T. Halk Bankası'nca belirlenecek limit dahilinde ilk yıl anapara ve faiz ödemesiz müteakip 2 yılda 4 eşit taksitte ödenmek üzere 3 yıl vadeli işletme kredisi verilmesi, bundan başka aynı gruba makine, teçhizat alımı ile işyeri onarımına ilişkin olarak, ilk yıl anapara ve faiz ödemesiz müteakip 4 yılda 8 eşit taksitte ödenmek üzere 5 yıl vadeli tesis kredisi açılması imkân ve desteği öngörülmüştür.

Tarım kesiminde olduğu gibi bu kesime açılan kredilerle ertelenen borçlar için daha önce kredi türleri itibariyle uygulanmakta olan cari faizin yarısı oranında faiz uygulanması, ödemesiz devreler sonunda da basit usulle faiz hesaplanması sözkonusudur.

T. Halk Bankası'nca burada sayılan kesim için verilmesi öngörülen ve Kararın 4 üncü maddesinin (a) bendinde ifade edilen işletme kredisi için parantez içi hükme uygun işlem yapılması gerekmektedir. Daha açık anlatımla, adı geçen gruba dahil kişi ve kurumlara daha önce açılmış bulunan ve bu karar kapsamında erteleme işlemi yapılmış kredi tutarları, açılacak işletme kredisi limitinin belirlenmesi sırasında hiç dikkate alınmayacaktır.

Kredilerde erteleme hükmü T. Emlâk Bankası'ndan borçlanmalarda da öngörülmüştür. T. Halk Bankası'ndan alınmış kredilerde erteleme hükümleri ne ise T. Emlâk Bankası'ndan alınan kredi borçlarındaki erteleme

hükümleri de aynıdır. Çok doğaldır ki her iki bankanın uygulamakta olduğu faiz oranları kendi bünyelerinde farklı tespit edilmiş olup, ertelemede de buna uyulması zorunludur.

Burada üzerinde durmak istediğimiz önemli bir husus, kredi erteleme ve yeni krediler açılması için, talihsiz bir sel felaketine maruz kalıp bundan zarar görenlere gerekli malî desteklerin sağlanmasında uygulamaların süratle hayata geçirilmesinde gerekli önem ve titizliğin gösterilmesidir. Şu an hasar tespit çalışmalarının il ve ilçe idare kurallarınca zamanında yapıldığı ve bu hususta zaman kaybı olmadığı söylenebilirse de kredilendirmede çerçeveyi çizen kararname süratle yürürlüğe konulmuş bulunmasına karşılık, örneğin, zarar gören en yoğun kitleye hitap etme durumunda bulunan T. Halk Bankası'nca henüz kredi limitlerinin tespit edilmediği, özellikle yeni kredi açılması için herhangi bir gelişmenin bulunmadığı bilinmektedir ki, bu durum üzücüdür.

Tabii Afetlerde Vergi Kanunları Uygulaması

"Vergi Usul Kanunu Madde 115-

Yer sarsıntısı, yer kayması, yangın, su basması, kuraklık, don, muzır hayvan ve haşeret istilası ve bunlara benzer afetler nedeniyle;

- Varlıklarının en az üçte birini kaybeden mükelleflerin bu afetlerin zarar verdiği gelir kaynakları ile ilgili bulunan vergi borçları ve vergi cezaları,

- Mahsullerinin en az üçte birini kaybeden mükelleflerin afete maruz arazi için zararın tahakkuk ettiği hasat ve devşirme zamanına tesadüf eden yıla ait olarak tahakkuk ettirilen arazi vergisi borçları ve cezaları,

Maliye Bakanlığı'nca zararlı mütenasip olmak üzere kısmen veya tamamen terkin olunur.

Zarar derecesini ve ilgili bulunduğu gelir kaynağını mahalli idare heyetleri yaptıracağı tahkikat üzerine tespit eder."

Vergi Usul Kanunu (V.U.K.)'nın 115 inci maddesiyle tabii afetlerden etkilenen ve belli orandan aşağı olmamak üzere zarar gören mükellefler için terkin müessesesi ihdas edilmiş olmaktadır.

Geniş anlamı ile vergide terkin, ödenmesi gereken bir safhaya gelmiş olan amme alacaklarının (asli ve fer'i kamu alacakları ile vergi cezaları) vergi hataları veya kanuni bir nedenle kısmen veya tamamen alacaklı kamu idaresinin kayıtlarından silinmesini ifade eder.

Doğal afetlere bağlı terkin, kanuni bir nedenle yapılan terkin anlamında olup, V.U.K. 115 inci madde dışında ayrıca 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'un 105 inci maddesinde de yer almaktadır.

Terkin İşlemleri

Terkin işlemlerinde karşılaşılabilecek sorunları aşmak amacıyla 16.03.1950 tarihinde yayımlanmış 1 sıra sayılı V.U.K. Genel Tebliği mevcuttur. Yeri geldikçe bu Tebliğdeki açıklamalara değinilecektir. Şu an güncel olan Genelge 21 Mayıs 1998 tarihinde meydana gelen sel felaketi üzerine ve vergi borçlarının terkin işlemlerine ilişkin olanıdır.

Söz konusu Genelge irdelendiğinde sel felaketine uğrayan mükelleflere ne tür vergi kolaylıkları ve imkânları sağlandığını ortaya koymak mümkün olabilecektir.

Terkin işlemine esas itibariyle mükellefin bu husustaki talebi üzerine başlanması olağan yoldur. Bu başvuruda Maliye Bakanlığı'nca bastırılmış matbu 1913-C örnek no'lu beyanname formunun 1 no'lu tablosu mükellefçe doldurularak ilgili vergi dairesine verilir. İlgili vergi dairesince de aynı beyannamenin 2 no'lu tablosu doldurulduktan sonra ilgili Defterdarlık (ilçelerde kaymakamlık) vasıtasıyla İl/İlçe İdare Kuruluna intikali sağlanır.

İl/İlçe İdare Kurulları kendilerine intikal ettirilen beyannameler üzerine mükelleflerin malvarlıklarına göre uğradıkları zarar derecesini yüzde olarak tespit etmek suretiyle anılan beyannamenin 3 no'lu tablosunu dolduracaklardır.

İl/İlçe idare kurulları uğranılan zarar derecesinin tespiti sırasında vergi denetmenlerince düzenlenecek ayrıntılı raporlardan yararlanabileceklerdir.

Terkinle ilgili Genelgede yer alan bazı açıklamalara katılmak mümkün değildir. Katılamadığımız hususlar iki önemli noktada toplanmaktadır:

1) V.U.K. 115 inci maddeye göre terkin işlemlerinde terkine esas hasar tespiti işlemleri ve sonuçlandırılması tamamen il veya ilçe idare kurulları görev ve yetkisinde olduğu halde hasar tespitinde vergi dairesi yetkililerine inisiyatif sağlayıcı fonksiyon tanıyan açıklamaların bulunduğu dikkat çekmektedir.

2) İkinci ve çok önemli bulduğumuz açıklama, zarar görenlerin zarar tespitleri yapılırken tüm malvarlıklarının esas alınması konusunda bir ayırtılamaya gidilmemiş olması ve böylece 115 inci maddedeki kastedilen ifadeye ters uygulamaya yön verilmekte bulunulmasıdır.

115 inci maddeyi hatırlarsak; bu maddede ilk fıkrada geçen; "varlıklarının" ile "bu afetlerin zarar verdiği gelir kaynakları ile ilgili" ifadelerini irdelemek gerekir.

Bir mükellefin vergi dairesine olan muhataplığında envanter ve bilançosunda yer alan gelir kaynakları belirleyici unsurdur. Bu durum hem işletme ve hem de bilanço usulünde vergiye tabi mükellefler için değişmez. Bu nedenle, "varlıklarının" ifadesine dayanarak, mükellefin envanter ve bilanço kalemleri arasında yer almayan gelir kaynaklarına yönelinmesi kanun koyucunun amacını aşmak olur. 115 inci maddede yer alan "varlıklarının" ifadesini, envanter ve bilanço kalemleri arasında yer almaları kaydıyla tüm malvarlıkları olarak anlamak daha doğru olur. Bu nedenle 115 inci maddedeki bu ifadeyi, vergi işlemleri açısından ölçü olarak alınmayı zorlayan envanter ve bilanço kalemleri itibariyle sınırlı gelir kaynaklarının tümünün baz alınması ve bunun dışında mükellefin başkaca malvarlığına yönelinememesi madde hükmüne uygun düşer.

Örnek : Mükellefin bilançoya kayıtlı değerler itibariyle;

- a) Toplam aktif kıymetleri toplamı üç milyar lira,
- b) Aktif kıymetlere göre tespit edilen zarar tutarı bir milyar lira,
- c) Bilanço değerleri dışında mevcut otomobilinin değeri bir milyar üçyüz milyon lira,
- d) Bilanço dışında gayrimenkulünün değeri üç milyar lira ise,

Mükellefin vergi açısından gelir kaynağını oluşturan üç milyar değere karşılık tespit edilen bir milyar lira zarar, en az üçte bir sınırında bulunduğundan bu mükellefin terkin talebinin yerinde görülmesi gerektiği düşünülmektedir. Çünkü, mükellefin afet dolayısıyla gördüğü bir milyar lira zarar, vergiye tabi işlemleri dolayısıyla bağlı olduğu vergi dairesine karşı muhataplığının sınırı olan üç milyar lira değerindeki gelir kaynakları bazında ele alındığında en az üçte birlik bir oranda zarara uğradığını göstermektedir.

Düşüncemiz böyle olmakla birlikte, vergi hukuku konusunda ilgililerce otorite olarak kabul edilen Şükrü KIZILOĞLU, varlıkları, genel malvarlığı olarak düşünülmektedir. Yalnız genel malvarlığı, Şükrü KIZILOĞLU tarafından da bizzat mükellefin kendi şahsı adına kayıtlı genel malvarlığı olarak değerlendirilmekte yani, mükellefiyet bu açıdan şahsileştirilmektedir. Buna göre mükellefin eşi, çocuklarına ait malvarlıkları değerlendirilmede dikkate alınamayacaktır.

Bu konuda, Danıştay'ın da bir kararından söz etmekte yarar görüyoruz.

"213/115 inci maddeye göre il ve ilçe idare kurulları münhasıran zarar gören gelir kaynağı ve bu kaynakla ilgili zarar derecesini saptamaya yetkil oldukları gibi bu husustaki kararların yargısal nitelikleri yoktur. Uğranılan zararın yükümlünün genel malvarlığının üçte birini geçip geçmediğini, terkin istenen vergi ve ceza borçlarının zarar gören gelir kaynağı ile ilgili olup olmadığını saptamak, buna göre vergi ve ceza borçlarının terkin edilip edilmeyeceğine karar vermek Maliye Bakanlığı'nın görev ve yetki alanı içindedir."

"Dan.İçt.Birl.Kararı: 28/06/1979-E.1976/1, K.1979/10,

R.G.: 12/06/1980-17080)

Bu kararda geçen genel malvarlığı ifadesini, yukarıda açıkladığımız gerekçelerle, envanter ve bilanço kalemleri arasında yer alan tüm malvarlığı olarak algılamak gerekir. Zaten Danıştay'ın yukarıdaki kararı doğrudan "varlıklarının" ifadesinin açıklığa kavuşması için alınmış bir karar da değildir.

Terkin İçin Gerekli Şartlar

1) Doğal afet sonucu varlıkların veya mahsullerin en az üçte birinin kaybedilmiş olması gerekmektedir.

Burada geçen varlık ifadesinin anlamı yukarıda ele alınmıştır. Zarara uğrayan varlıkların değerlemesinde V.U.K. 291 ve 297 inci madde hükümleri dikkate alınacak, mahsullerin değerlemesinde de 45/6 bendi gözönünde bulundurulacaktır.

Varlıkların sigortalı olması halinde, sigorta kurumundan alınan tazminatın mükellefin uğradığı zarar miktarından düşülmesi gerekir. Ancak, Danıştay Dördüncü Dairesinin 15.01.1990 tarih ve E.No: 1975/2300, K.No: 1980/95 sayılı kararı sigortadan alınan tazminatın uğranılan malvarlığı kaybindan düşülemeyeceğine karar vermiştir.

2) Terkin edilecek vergi ve cezaların afetin meydana geldiği tarihe kadar geçen mükellefiyet dönemlerine ilişkin olması ve afet tarihine karar tahsil edilmemiş bulunması gereklidir.

Söz konusu 1 no'lu V.U.K. Genel Tebliği'nin 2 nci maddesinde de aynı hususa yer verildiği görülmektedir.

3) Terkini talep edilen borç ve cezaların afet dolayısıyla zarar gören gelir kaynağı ile ilgisi olması gerekir. Tabii afet dolayısıyla genel malvarlığının üçte birinden fazlası da kaybedilmiş olsa, gelir kaynağı ile ilgili varlıkta kayıp yoksa vergi borç ve cezalarının terkinin mümkün olamaz.

4) Zarar derecesi ve ilgili bulunduğu gelir kaynağı mahalli idare heyetlerince tespit edilmiş olmalıdır.

5) Terkin işlemi Maliye Bakanlığı'nın onayına bağlı olup, terkin zararlar orantılı biçimde gerçekleştirilir.

Terkinde Dönem Kavramı

Terkin edilecek vergiler afetin zarar verdiği gelir kaynakları ile ilgili bulunan ve afetin meydana geldiği tarihe kadar geçen mükellefiyet devrelerine ait olan ve henüz tahsil edilmemiş bulunan vergi borçları ve cezalarını kapsar.

Örnek : 24.05.1998 tarihinde meydana gelen doğal afet nedeniyle mükellefin 21.05.1998 tarihine kadar olan mükellefiyet dönemlerine ilişkin olup henüz tahsil edilememiş olan vergi borçları terkin edilecek, 1998 yılına ait vergi afetten sonra tahakkuk ettirileceğinden 1998 yılı için terkin söz konusu olmayacaktır.

Örnek : Bir çiftçinin buğday mahsulü 1998 yılı Temmuz ayında zarara uğrarsa, 1998 yılının, Kasım 1998 ayında zarara uğrarsa 1999 yılının arazi vergisi terkin edilir. Çünkü, doğal afet sonucu mahsulleri zarar gören mükellefin zararın tahakkuk ettiği hasat ve devşirme zamanına tesadüf eden yıla ait olarak tahakkuk ettirilen arazi vergisi ve borçları terkin tabidir.

Bu bölümde bir hususa dikkati çekmek istiyoruz. Terkini gereken vergi borcu ve cezalarından bir kısmı afetin meydana geldiği tarihten sonra tahsil edilmiş olursa, tahsil edilen bu tutar zarar derecesiyle orantılı olarak iade edilir.

Örnek : 21.05.1998 tarihinde meydana gelen sel baskını dolayısıyla gelir vergisi mükellefi olan ve durumu terkin şartlarına uygun olan bir kişi gelir vergisi ilk taksidini ödemiş olduğu için ilk taksit için terkin koşulları bulunmamaktadır. Ancak, afetin meydana geldiği tarihten sonra daha Haziran ve Eylül aylarında ödenecek iki taksidi bulunmaktadır. Afet tarihinden sonraki bu taksitleri 1997 yılı dönemine ait olup, terkin tabi olduğu halde her nasılsa mükellefçe vergi dairesine ödenmiş olursa, işte bu vergiler ve varsa cezaları mükellefe iade edilebilecektir.

Malvarlığı Konusunda V.U.K. 1 Seri No.lu

Genel Tebliğinde Çelişkili Uygulama

30 Mayıs 1998 tarih ve 23357 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Genelgede terkin işlemlerinin nasıl yapılacağı konusunda 16 Mart 1950 tarihinde yürürlüğe konulan 1 Seri No.lu V.U.K. Genel Tebliği açıklamalarına uyulması ifade edilmektedir.

1 Seri No.lu Genel Tebliği 4 no'lu bölümde varlıktan maksadın, mükellefin sahip olduğu menkul ve gayrimenkul bütün malları, hak ve menfaat-

leri olduğu belirtilmekte ise de bize göre bunun yanlış olduğu, tebliğ açıklamasının maksadını aşarak 115 inci madde hükmüne aykırı olamayacağı ve bunun nedenleri tarafımızdan yukarıda ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Kaldığı (1) Seri No.lu Genel Tebliğinde birbirine çelişkili iki ayrı uygulamaya yön verildiği görülmektedir. Varlık ifadesinden maksadın, genel malvarlığı olduğu ifade edilmesinin yanında, mahsul açısından kayba uğrayan mükelleflerin genel malvarlığı yerine mahsullerinin toplam değerinin de esas alınabileceği ifade edilmektedir ki bu, benzer bir olay karşısında tarım kesimi ile diğer kesim arasında birbirine çelişkili iki ayrı uygulamaya neden olabilecek niteliktedir.

İdare Kurulları ile Maliye Bakanlığı'nın Yetki Sınırları

İl veya ilçe idare kurullarının yetki sınırı mükellefin uğradığı zarar ve hasarın tespiti ve oransal olarak açık bir şekilde ortaya konulmasından ibarettir.

Bu bağlamda şunu belirtelim ki, idare kurullarının zarar ve hasar tespiti isteyen mükelleflerin bu isteklerini mutlaka karşılama görev ve sorumlulukları vardır. İdare kurulları tespiti yapar ve oranı ortaya koyar. Ancak, idare kurullarının mükellefin bu husustaki isteğini reddetme yetkisi yoktur.

Maliye Bakanlığı'nın yetkisi terkin işlemine karar ve onay vermekten ibarettir. İl veya ilçe idare kurullarınca yapılan zarar ve hasar tespitlerini baz alarak Maliye Bakanlığı bu terkin işlemine nihai kararını verir.

Ancak, terkin öncesinde bağlı bulunduğu vergi dairesince öncelikle mükellefin vergi borcu ve cezalarını tecil etme görev ve sorumluluğu vardır. İlgili vergi dairesi bu işlemi, idare kurullarından gelen zarar ve hasar oranları kanunen yeterli olduğunda yerine getirir ve tecil işleminden sonra terkin onayı için durumu Maliye Bakanlığı'na sunar.

Terkine Tabi Vergi ve Fer'ileri Bakımından Kapsam

V.U.K./115 inci maddesinde yazılı "afetin zarar verdiği gelir kaynakları ile ilgili vergi borçları ve vergi cezaları" ifadesine göre, mükellefin tabii afetin zarar verdiği gelir kaynağına sahip olması nedeniyle vergi kanunları-

na göre kendisine terettüp eden doğrudan (mükellefiyet sorumluluğundan bulunan) vergilerin anlaşılması gerekmektedir. Buna göre mükellefin vergi kanunlarına göre kendilerine direkt olarak atfedilemeyeceği vergi borç ve cezalarının terkinin mümkün değildir. Örneğin; mükelleflerin sorumlu sıfatıyla ödemeleri gereken vergi borç ve cezalarının terkinin söz konusu olamaz.

Terkin kapsamına giren vergi türleri şöyle açıklanabilir:

- a) V.U.K.nun uygulandığı ve genel bütçeye gelir olarak dahil olan vergi, resim ve harçlar ile il özel idareleri ve belediye bütçelerine dahil vergi resim ve harçlar,
- b) Fer'i alacaklar (gecikme faizi, gecikme zammı),
- c) Geçici vergi,
- d) Afetin meydana gelmesinden önceki mükellefiyet dönemlerine ait olarak sonradan res'en veya ikmalen tahakkuk ettirilen vergi ve cezalar.

Terkin Kapsamına Girmeyen Vergi Türleri

- a) Katma Değer Vergisi,
- b) Gelir Stopaj Vergisi.

Terkin İçin Başvurmada Süre

Normal olarak, verginin ödeme süresi gelmeden önce başvurunun yapılması gerekir. 1 Seri No.lu V.U.K. Genel Tebliği'nde bu husus, terkin işleminin yapılabilmesi için ön koşul olarak öngörülmüş ve mükelleflerin, tahakkuk etmiş vergi borçları ve cezalarından tahsil edilmemiş kısımları hakkında tahsil zamanaşımı süresi içinde ilgili vergi dairesine başvuruda bulunabilecekleri şeklinde belirtilmiştir.

Yargı Safhasında Hak Arama

İl veya İlçe İdare Kurulları tespitlerinin yeterli görülmemesi veya Maliye Bakanlığı'nca terkin işleminin yapılmaması halinde mükelleflerin ko-

nuyu idare mahkemesine götürme hakları vardır. Vergi dairelerinin mahalli idare kararlarına itiraz veya bu kararlar aleyhinde dava açma yetkileri yoktur.

**30 Mayıs 1998 tarih ve 23357 sayılı Resmi Gazete'de
Yayımlanan Maliye Bakanlığı Genelgesi'nde Yer Alan
Diğer Hususlar:**

Mücbir Sebep Hali

21.5.1998 tarihinde meydana gelen sel felaketi V.U.K. 13 üncü maddesi kapsamında değerlendirilerek mücbir sebep hali sayılmıştır. Mücbir sebep hallerinde, mücbir sebebin başladığı tarih ile ortadan kalktığı, tarih arasındaki süre işlememektedir. V.U.K.nun 14 üncü maddesinin verdiği yetkiyle idare mücbir sebep halinin 21.5.1998 tarihinden itibaren iki ay devam edeceğini kabul etmiştir.

Buna göre ;

a) 26.5.1998 tarihine kadar verilmesi gereken Nisan 1998 ayına ilişkin KDV beyannamesinin 26.7.1998 tarihi bitimine kadar,

b) 20.6.1998 tarihine kadar verilmesi gereken Mayıs 1998 ayına ait gelir (stopaj) vergisine ilişkin muhtasar beyannamesinin 10.8.1998 tarihi bitimine kadar,

verilebilmesi ve terkin edilmemiş bulunan bu vergilerin aynı süre içinde ödenmesi gerekmektedir.

Ödeme Sürelerinin Belirlenmesi

Maliye Bakanlığı V.U.K.nun 111 inci maddesi hükmünden aldığı yetkiyle sel felaketinin meydana geldiği illerde 21.5.1998 tarihi ile 21.7.1998 tarihleri arasında ödenmesi gereken vergi ve fonların ödeme süreleri, vade-lerinin bitim tarihlerinden itibaren 15 gün uzatılmıştır.

Örneğin ; en geç 30.6.1998 tarihine kadar ödenmesi gereken gelir vergisi ikinci taksidinin ödeme süresinin 15.7.1998 tarihi bitimine kadar uzatıldığı anlaşılmaktadır.

Vergi Borçlarının Tecili

Terkin şartlarını taşımayan mükellefler için de tecil olanağı bulunmaktadır. Sel felaketi nedeniyle vergi borçlarını ödemede çok zor duruma düşen mükelleflerin bağlı oldukları vergi dairesine başvurmaları halinde bu borçları 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'un 48 inci maddesine göre azami süreye kadar (5 yıl) taksitlendirilebilecektir. Tecili istenen vergi borcunun 10 milyar liraya kadar olan kısmında ilgili Defterdarlığın yetkili olduğu açıklanmıştır.

Afete Uğrayan Ticari Malların Kıymet Takdiri

V.U.K.'nun 278 inci maddesine göre iktisadi kıymetlerin doğal afetle re bağlı önemli derecedeki değer azalışlarında emtianın değerinin emsal bedeli ile değerlendirilmesi, emsal bedeli ile değerlemenin de V.U.K.nun 267 inci maddesine göre takdir komisyonunca takdir edilmesi gerekmektedir.

Bu hükümler uyarınca mükelleflerce emtiası zarar gördüğü için vergi dairelerine yapılan başvuruların bu vergi dairelerince süratle takdir komisyonlarına intikal ettirilmesi istenmiştir. Mükelleflerce zarar kaydı takdir komisyonu kararına bağlı olarak yapılabilecektir.

Fevkalade Amortisman

Amortisman tabi iktisadi kıymetleri sel felaketi nedeniyle zarar gören mükelleflerin, ilgili vergi dairesine fevkalade amortisman belirlemesi işi için başvurma hakları vardır. Bu başvurularda süratle takdir komisyonlarına intikal ettirilecektir. İktisadi kıymetlerin net aktif değerlerinin tespiti için de vergi denetmenlerinin görevlendirilmesi istenmiştir. Bu işlemler tamamlandıktan sonra dosyalar Maliye Bakanlığı'na gönderilerek fevkalade amortisman uygulaması için buranın onayı beklenecektir.

Defter ve Belgeleri Zayi Olanlar

Tabii afet nedeniyle defter ve belgeleri zayi olan mükellefler öncelikle bu durumu mahkeme kararıyla belgelemek durumundadırlar. Faaliyetlerine devam eden mükelleflerin en kısa sürede yeni defter tasdik ettirmeleri gerekmektedir.

Defter ve belgeleri zayi olan mükelleflerin řu hususlara dikkat etmeleri gerekmektedir :

a) 1.1.1998-21.5.1998 tarihleri arasındaki kıst döneme ilişkin matrahları takdir komisyonlarınca belirlenecektir.

b) 22.5.1998-31.12.1998 tarihleri arasındaki döneme ilişkin matrah ise tasdik edilmiş olan yeni defterlere göre mükelleflerin kendilerince tespit edilecektir.

c) 1998 yılına ait olarak 1999 yılında verilecek gelir ve kurumlar vergileri beyannamelerinde beyan edilecek matrah (a) ve (b) bentlerine göre tespit edilen matrahtan oluşacaktır.

Katma Değer Vergisi

a) Sel felaketi nedeniyle defter ve belgelerinin zayi olduğunu mahkeme kararıyla ispat eden mükelleflerin defter ve belgelerin ibraz edememeleri nedeniyle indirimleri red edilemeyecektir.

b) Sel felaketi sonucu zayi olduğu takdir komisyonlarınca tespit olunan mallara ilişkin olarak yüklenilip önceki dönemlerde indirim konusu yapılan Katma Değer Vergileri ile ilgili olarak KDV Kanununun 30/c maddesine göre işlem yapılmayacak, diğer bir ifade ile bu mallarla ilgili olup önceki dönemlerde indirilen katma değer vergileri düzeltme yoluyla mükelleflerden istenmeyecek, henüz indirilmemiş olan Katma Değer Vergileri ise takip eden dönemlerde indirilebilecektir.

c) Sel felaketi sonucunda defter ve belgelerinin zayi olduğunu mahkeme kararıyla ispat eden ve felaketin meydana geldiği dönem matrahının tespiti için vergi dairesine başvuran mükelleflerin;

- Felaketin meydana geldiği dönem matrahının takdir edilerek hesaplanan Katma Değer Vergisinin belirlenmesinde, 1998 yılı içinde felaketin meydana geldiği tarihten önceki dönemlerde verilen Katma Değer Vergisi beyannamelerinin "matrahın oranlara göre dağılımı" bölümünde yer alan tutarlar (farklı Katma Değer Vergisi oranları dikkate alınarak) gözönünde bulundurulacaktır.

İndirilecek Katma Değer Vergisi tutarının tespitinde, alış ve giderlerin tabi olduğu Katma Değer Vergisi oranları da dikkate alınarak yukarıda belirlenen matrahlar ve faaliyetin özelliği gözönünde tutulacaktır.

- Mükellefin bir önceki dönem Katma Değer Vergisi beyannamesinde yer alan "sonraki dönemlere devreden Katma Değer Vergisi" bulunması ve durumun vergi dairesinden alınan tahakkuk fişi ile belgelenmesi halinde, devreden bu vergi de indirim olarak dikkate alınacaktır.

4264 Sayılı Kanuna Göre Terkin İşlemi

Bu Kanunun kapsamı, 1.1.1995 tarihinden Kanunun yürürlüğe girdiği kadar tarihe kadar doğal afetten zarar gören yörelerdeki mükelleflerin yararlanabileceği durumla sınırlı bulunmasıdır. Kanuna göre gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinden, afet bölgesinde bulunup da bundan il veya ilçe idare kurullarınca zarar gördükleri tespit edilenlerinin, afetin meydana geldiği yıl ile bunu takip eden yıl için vermeleri gereken gelir ve kurumlar vergisi beyannameleri ile Gelir Vergisi Kanunu'nun 94 üncü maddesinin 6 no.lu bendinin (b) alt bendi uyarınca yapılan stopajlara ilişkin olarak vermeleri gereken muhtasar beyannamelere göre tahakkuk etmiş veya edecek gelir vergisi mükelleflerinin söz konusu yıllara (1995 ve 1996) ilişkin gelir vergisi, tahakkuk safhasında ise terkin, tahsil edilmiş ise mükelleflere iade edilir.

Bu işlemler gelir ve kurumlar vergisi üzerinden hesaplanan fonları da kapsar.

Bu yörelerde aynı tarihlerde doğal afetlerden zarar görmeyen gelir vergisi mükellefleri için de bir imkân sağlanmak istenmiş ve bunlara hayat standardı temel ve ek göstergelerinin ve götürü usule tabi olanlar için de götürü safi kazanç ve ücret tutarlarının % 50 oranında uygulanması öngörülmüştür.

Bu afet yörelerinde ücretli olarak çalışanlardan mal varlıkları ve eş dahil birinci dereceye kadar kan hısımlığı bulunan bir yakını kaybedenlerin afeti izleyen tarihten başlayarak, 24 ay süreyle gelir vergisi tevkifatına tabi tutulmamaları, daha önce alınmış olanlar varsa iade edilmeleri de ayrıca hükme bağlanmıştır.

SONUÇ

V.U.K.nun 115 inci maddesi kapsamında doğal afetler nedeniyle can ve mal kaybına uğrayanlara Devletin yardım elini uzatarak kısmen veya tamamen maddi katkı ve destek sağlaması herşeyden önce sosyal amaçlı bir olay olarak değerlendirilmelidir. Olaya bu açıdan bakıldığında vatandaşların uğradığı zararın oranı ne olursa olsun bu katkının uğranılan zararla orantılı bir şekilde sağlanması daha isabetli olur. Daha başka bir anlatımla, uğranılan zarar miktarı için malvarlığının en az üçte biri koşulunun bulunmaması daha doğru olurdu. Çünkü, amaç yaralarının sarılması ise bunun gerçekleştirilmesinde matematiksel ölçünün bir anlamı olmamak gerekir. V.U.K. nun 115 inci maddesi karşısında, söz konusu üçte birlik oranın aranmasının zorunlu olduğu bilinmekle beraber, bize göre bu hükmün parlamentoca değiştirilmesi için gündeme getirilmesinde yarar olduğu, madde hükmünde geçen "varlıklarının" ifadesini de Maliye Bakanlığı'nın yönetsel kararları ile mükelleflerin aleyhine zorlaştıracı uygulamalara yön verilmesine ise haklı bir gerekçe bulunmayacağı düşüncesindeyiz.

Yararlanılan Kaynaklar

- KIZILOT Şükrü (Vergi Usul Kanunu Yorumları)
- ŞENGÖZ Yunus (Maliye ve Sigorta Yorumları Sayı : 234)